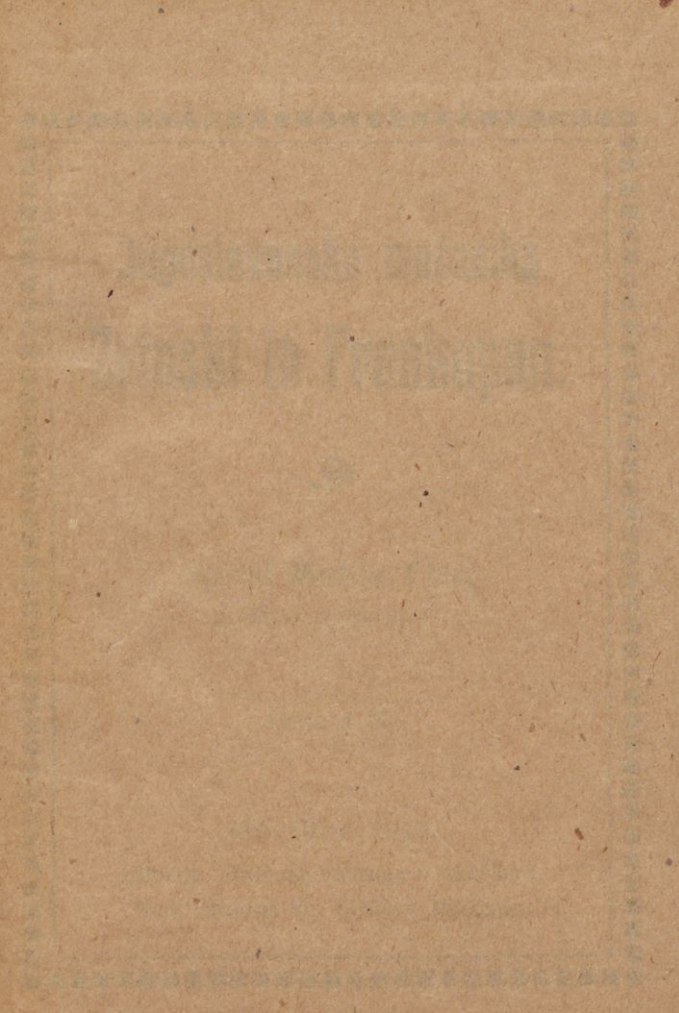

40.927.

61

Erinski in Frankopan.

40.927.

Jugoslovanska mučenika Zrinski in Frankopan.

Spisal Matija Pirc,
profesor v Mariboru.

Cena 1 K.

Maribor 1919.

Založila Tiskovna zadruga v Mariboru.

Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru.

030034077

2.7.19.
Polj. izvo9

Nepregledna je množica mučenikov, ki so položili svoje življenje na oltar jugoslovanske domovine, predno je le-ta dosegla svojo svobodo. Med vsemi temi mučeniki pa smemo gotovo staviti na prvo mesto Petra Zrinskega in Franja Krsta Frankopana, kojih zemeljske ostanke so prepeljali koncem aprila 1919 iz Wiener Neustadta v ljubo jugoslovansko domovino.

1. Rodbini Zrinskih in Frankopanov.

Rodbini Zrinskih in Frankopanov sta bili med hrvatskimi plemenitimi rodbinami najodličnejši. Nad 600 let sta vodili politično in kulturno življenje bratskega naroda Hrvatov.

Rodbina Zrinskih je izhajala iz plemena Šubićev, ki so že v 10. in 11. stoletju županovali svojemu plemenu. Ker so stolovali v Bribiru, so sprejeli pozneje, ko so bili povišani v knežji stan, ime „Bribirski“. Mnogo odličnih mož je izšlo iz te rodovine. Tako je bil na pr. knez Pavel 40 let ban Hrvatske in Dalmacije (1272—1312); bil je v sorodstvu z najimenitnejšimi tedanjimi jugoslovanskimi rodbinami, tako tudi s srbsko kraljevsko rodbino Nemanjićev. Za njegovega naslednika je vladal na Ogrskem mogočni Ljudevit I., ki je prisilil Bribirske, da so zamenjali svoje najimenitnejše posestvo Ostrovico na Hrvatskem z Zrinjem v Slavoniji, vsled česar so

se odslej imenovali „Zrinski“. Za nekaj časa je tedaj potihnila slava Zrinskih, na njih mesto pa so stopili Frankopani.

Rodbina Frankopanov tudi ni imela prvotno tega imena. Ker so gospodovali na otoku Krku v Kvarnerskem zalivu, so se imenovali „Krški knezi“. Bili so pod vrhovno oblastjo ponosnih Benečanov in njih dožev. V prvi polovici 12. stoletja so razširili svojo oblast po bližnji Hrvatski, a so prišli s tem v neprijeten položaj, da so služili dvema gospodarjema, namreč Benečanom in ogrsko-hrvatskim kraljem. To dvojno gospodstvo je prenehalo šele, ko so 1358 morali Benečani odstopiti ogrsko-hrvatskemu kralju Ljudevitu I. vse primorje in tudi otok Krk. Za kralja Sigismunda so sprejeli Krški knezi prvikrat bansko čast na Hrvatskem in v Dalmaciji. Najimenitnejši izmed Krških knezov je bil Nikola IV. (1394—1432), ki je razširil svojo oblast skoro po celi Hrvatski. 1430. leta je romal v Rim, kjer ga je svečano sprejel tedanji papež Martin V. ter mu potrdil, da so Krški knezi potomci rimskih Frangepanov. Odslej so se imenovali Krški knezi „Frankopani“. Ker pa so se v boju Habsburžana Ferdinanda I. in Ivana Zapolje odločili Frankopani za zadnjega, je jela po zmagi Habsburžanov bledeti njih slava, v ospredje pa so zopet stopali Zrinski.

Zrinski so se proslavili največ v bojih zoper Turke. Po vsem svetu je znan Nikola Zrinski, ki je čestokrat premagal Turke, in mu je poveril

kralj Ferdinand I. bansko čast Hrvatske, Slavonije in Dalmacije. Imel je 17 gradov, leta 1546. pa je prejel od kralja Ferdinanda še rodovitno Medjimurje z mestom Čakovcem. Svojo vdanost napram kralju je izkazal Nikola Zrinski z junaško smrtjo pri Sigetu 1566. leta. Ime Zrinskih je zaslovelo tedaj po vsem svetu.

Roda Zrinskih in Frankopanov sta dala Hrvatski 12 banov, med katerimi so bili nekateri pravi podkralji in možje svetovne slave. Skoro vsi so delovali tudi na kulturnem polju v prid ljubljeneega hrvatskega naroda, ki se mu niso nikdar odtujili. Še dandanes vidimo na Hrvatskem in v Dalmaciji povsod sledove, ki pričajo, da so gojili Zrinski in Frankopani tudi umetnost, da so bili pravi zaščitniki krščanstva — znamenita božja pot Trsat nad Reko je ustanova Frankopanov — ter dalje, da so ljubili tudi pesništvo in da so razširjali omiko med svojim narodom.

Imenitni rodbini Zrinskih in Frankopanov pa nista izumrli naravnim potom, temveč bili sta zatrta in uničeni po avstrijsko-nemškem nasilstvu.

2. Razmere na Ogrskem za zadnjih Zrinskih in Frankopanov.

Leta 1526. so pobili Turki Madjare in tedaj se je pričela velika borba za to deželo, borba v katero so posegli Habsburžani, Turki in erdeljski vojvode. Po dolgotrajnih bojih so sklenili slednjič mir, po katerem je obdržal erdeljski vojvoda Erdelj in sosednje komitate Ogrske, Habsburžani

severni in severozapadni del Ogrske, sredino in jug pa Turki. To stanje je ostalo potem približno 150 let. Le letni davek, ki so ga morali Habsburžani plačevati Turkom, so v posebnem miru začetkom 17. stoletja odpravili z enkratno veliko odkupnino. Take so bile razmere tudi še tedaj, ko so posegli v zgodovino poslednji Zrinski in Frankopani. A nekaj se je tedaj izpremenilo: na Ogrskem in Hrvatskem je rasel od leta do leta vpliv Nemcev, ki so poplavljali te dežele, bodisi kot vojaki ali kot častniki. Temu se je pridružilo še stremljenje avstrijske vlade po centralizaciji, s katero so hoteli izpremeniti Ogrsko in Hrvatsko v provinciji, kakršne so bile avstrijske kronovine. Vsled teh nakan se je vnela med avstrijsko vlado in ogrsko-hrvatskim plemstvom borba, ki je končala s katastrofo Zrinskih in Frankopanov. Glavne osebe te žaloigre sta bila brata Nikola in Peter Zrinski, Petrova žena Katarina in njen brat Franjo Krsto Frankopan.

3. Ban Nikola Zrinski in njegov brat Peter.

Nikola Zrinski, potomec sigetskega junaka enakega imena, se je porodil v Čakovcu, njegov brat Peter pa v Vrbovcu na Hrvatskem. Že kot otroka sta videla Zrinska grozote vojne, čula sta o slavi pradedov in že tedaj sta hrepenela po tem, da bi postala tudi onadva kedaj slavna hrvatska junaka. Po dovršeni skrbni vzgoji sta potovala v Rim, kjer ju je prijazno sprejel papež Urban VIII., po povratku v domovino pa sta vsto-

pila kot 18 in 17 letna mladeniča na pozorišče javnega življenja. Nikola si je stavil za geslo: „Treba je imeti samo srečo!“ Peter pa: „Zmagati ali umreti!“ — Nikola je bival najraje v Čakovcu, Peter pa v Ozlju ob Kolpi. Tu je prišel Peter v dotiko s karlovškim generalom Vukom Krstom Frankopanom, ki je bil kot vojskovodja in junak na dobrem glasu. Z njegovo 16 letno hčerko Katarino se je poročil Peter 1641. leta na posebno slovesen način v Karlovcu. Odslej so si bili Zrinski in Frankopani še bliže, na eni strani so se borili s Turki, na drugi pa z Nemci in nemškimi častniki, ki so napravljali hrvatskemu plemstvu mnogo neprilik.

V poslednjih letih tridesetletne vojne sta se odlikovala oba Zrinska čestokrat na bojnem polju. Cesar Ferdinand III. je odlikoval Nikolo s tem, da ga je imenoval 1647 banom, Petru pa je podelil žumberški kapetanat.

4. Dunajski dvor za Leopolda I.

Nasprotstvo med Nemci in ogrsko-hrvatskim plemstvom se je povečalo zlasti tedaj, ko je postal karlovški general Nemec Herbart Auersperg-Turjaški in ko je na Dunaju zasedel prestol cesar Leopold I. (1657—1705). Leopold ni poznal svojih narodov, bil je neodločen, poleg tega pa je stremil po absolutistični vladi, ki naj bi se raztegnila po celi njegovi državi. Pri vsem tem pa je bil cesar suženj svoje okolice, suženj svetovalcev in ministrov, političnih in diplomatskih talentov

3. in 4. vrste, ki so bili poleg tega čestokrat tudi brez vsakega značaja. Med dvorniki sta imela prvo besedo knez Ivan Auersperg, starejši brat karlovškega generala Herbarta, in za njim knez Lobkovic; oba sta skrbela v prvi vrsti za svojo korist, potem šele za cesarjevo. Lobkovica so zlasti črtili madjarski in hrvatski plemiči, ki so poznali njegovo tiransko naravo še iz onega časa, ko je bil predsednik vojnega sveta. Če so bili vodilni možje na cesarskem dvoru taki, kakšni so morali biti šele ostali dvorniki!

Na Hrvatskem in Ogrskem pa so čuvali neodvisnost domovine odlični velikaši, tako palatin Franjo grof Wesselényi, izvrsten politik in hraber vojniki, vrhovni državni sodnik Franjo grof Nádasdy, eden najpametnejših mož tedanje dobe, ban Nikola Zrinski i. dr. A dunajski dvor ni upošteval teh vrlih mož, ki so stali vedno na braniku domovine. Še celo to so jim zamerili, da so se bojevali zoper Turke, češ da je vlada sklenila začetkom 17. stoletja mir s Turki in da torej ni treba bojev. Če so se ogrsko-hrvatski velikaši pritoževali, so jih pitali na dvoru z „razuzdanci“ in drugimi žalivkami. Eden uglednih Leopoldovih svetnikov je izjavil celo: „Bolje bi bilo, da bi postal Dunaj turški, kakor pa da bi prišel Budim v oblast Ogrov!“

Posledica teh razmer je bila, da so se bolj in bolj zbliževali Madjari in Hrvatje; to je bilo sicer v škodo hrvatskemu državnemu pravu, a vse je vodila le ena misel: da se ubranijo v edi-

nosti nemškega nasilja. Mržnja med ogrsko-hrvatskimi velikaši in med kraljevskim dvorom se je posebno povečala, ko je izbruhnila 1663 velika turška vojna.

5. Turška vojna 1663/64.

Vojna je nastala zaradi nasledstva na Erdeljskem, kjer je izbrala avstrijska stranka za kneza Ivana Kemenyija, dočim so se Turki potegovali za Mihaela Apafija. Glavni vojskovodja na Ogrskem je bil cesarski general Rajmund Montecuccoli, na Hrvatskem in v jugozapadni Ogrski pa ban Nikola Zrinski, njemu ob strani pa brat Peter. Brata Zrinska sta z veseljem pozdravila vojno, ker sta le v nji videla rešitev in obenem procvit Hrvatske. Malo poprej je sezidal Nikola ob združenju Drave in Mure močen grad „Novi Zrin“, kajti vedel je, da je vojna s Turki neizogibna. 1663 je pobil Nikola ob Muri s tristo hrvatskimi konjeniki 2000 Tatarov, ki so hoteli provaliti na Štajersko, v istem času pa je premagal Peter z 2500 možmi 10.000 Turkov pod vodstvom Ali-paše Čengića. V naslednjem letu je prodrli Nikola Zrinski do Osijeka in je sežgal znameniti Sulejmanov dravski most, ki ga je gradilo od 1529. leta dalje skozi 6 let 30.000 delavcev. Vsa Evropa se je radovala nad vojno slavo bratov Zrinskih; povsod je bilo mnenje: kdor pomaga Zrinskim, ta pomaga krščanstvu. Papež je blagoslavljal Zrinska, francoski kralj Ludovik XIV. pa je poslal banu Nikoli 10.000

tolarjev ter mu podelil naslov francoskega „paira“. A čim večja je bila slava Zrinskih, tembolj je rastla tudi mržnja avstrijskih Nemcev do njih.

Sreča je bila tudi cesarskemu vrhovnemu poveljniku Rajmundu Montecuccoliju mila: 1664 je sijajno zmagal nad Turki pri Št. Gotthardu blizu štajersko-ogrske meje. Po dolgih desetletjih je bil to najhujši udarec, ki je zadel Turke. Pričakovati je bilo, da se bodo Turki morali umakniti z Ogrske popolnoma, ali pa, da vsaj ne bodo odslej imeli nič več take moči kakor doslej. Tako je mislil ves svet, a dunajski dvor je bil drugačnega mnenja, namreč, da se Turkov ne sme popolnoma uničiti, čeravno so povzročili cesarstvu toliko zla. Spričo takega mišljenja je sklenil cesar s Turki v Vašvaru mir, po katerem so Turki obdržali vso svojo oblast na Ogrskem, da, cesar se je celo zavezal, da plača Turkom 200.000 tolarjev vojne odškodnine.

Sramotni vašvarski mir je presenetil ves svet; eni so ga razlagali tako, drugi drugače. Francoski kralj Ludovik XIV. je bil mnenja, da je mir vsekako naperjan le proti njemu, češ da je hotel cesar Leopold I. dobiti z njim proste roke na zapadu. Razjarjena je bila tudi Venecija, kajti pričakovala je, da bo zdaj uporabila Turčija vse sile proti nji. Nad vse pa so bili ogorčeni ogrsko-hrvatski stanovi; nikakor niso hoteli pripoznati vašvarskega miru, češ, da se njih ni vprašalo za mnenje, čeravno jim je pristojala pravica sodelovanja po zakonih. Na Ogrskem in Hrvatskem

so doslej mislili, da dunajski dvor ne more osvoboditi njih zemlje, zdaj pa so videli, da je noče. Srd na Nemce je postajal čedalje večji, zlasti še, ker je dunajski dvor hotel podvreči Ogrsko in Hrvatsko osrednji vladi nemških dvornih uradov. Pri vsem tem je razburjalo Ogre in Hrvate tudi veliko število nemških vojakov in častnikov na njihovem ozemlju, kajti splošno je bilo mnenje, da meri vse to na škodo ogrsko-hrvatske svobode. Vrh tega je vlada vse te vojake slabo in neredno plačevala; zato so jeli po Ogrskem in Hrvatskem pleniti.

6. Zveza ogrskih in hrvatskih plemenitašev.

Vsem tem nezdravim razmeram bi bili mogli odpomoči le sabori, a vlada jih ni hotela sklicati, nasprotno, iskala je povsod prilike, kako bi ponižala glavne velikaše na Ogrskem in Hrvatskem. Nič ni torej čudnega, če so se združili tudi ti k odporu proti vladi, to tem bolj, ker je hotel stopiti z njimi v zvezo sam francoski kralj Ludovik XIV. Odličen Francoz je rekel o neki priliki banu Nikoli Zrinskemu: „Najbolje bi bilo, če bi izbrali Madjari in Hrvatje Ludovika XIV. za svojega kralja, a Nikola Zrinski naj bi mu bil namestnik.

Spričo teh razmer je poslal sredi septembra 1664 Peter Zrinski svojo ženo Katarino na Bečeansko, da stopi tam v dogovor s francoskim poslanikom. Izjavila mu je, da sta brata Zrinska pripravljena vsled krivičnega postopanja cesarja

Leopolda stopiti pod pokroviteljstvo Ludovika XIV. ter da ogorčeno ogrsko-hrvatsko plemstvo komaj čaka na to, da si izbere novega kralja. V dokaz odkritosrčnosti sta pripravljena oba brata, poslati svoja sinova-edince v Pariz, seveda z izgovorom, da v svrho študij.

Pogajanja s Francozi so se vršila pozneje še dolgo potom poslanikov na Dunaju in v Benetkah. Medtem je nabiral ban Nikola Zrinski pristašev tudi doma. Pridružil se mu je ostrogonski nadškof Jurij Lippay, razjarjen vsled vašvarskega miru, dalje že omenjeni palatin Wesselényi, Nádasdy, brat Peter Zrinski ter Petrov svak Franjo Krsto Frankopan. Kmalu nato pa so izgubili zavezniki svojega poglavarja: divji merjasec je raztrgal v bližini Čakovca bana Nikolo Zrinskega (18. nov. 1664). Na banskem stolcu, a tudi kot poglavar zveze nezadovoljnežev, mu je sledil brat Peter. Tudi on je imel pred svojimi očmi v prvi vrsti pravice svojega naroda. Slovesno so protestirali velikaši proti vašvarskemu miru, a kmalu so se prepričali, da s samimi protesti ne opravijo pri dunajski vladi ničesar. Peter je pritegnil zdaj v zvezo velikašev tudi svojega zeta Franja Rákóczyja. Opirajoč se na 31. člen „zlate bule“, ki jo je izdal ogrski kralj Andrej II. 1222, sta bila oba velikaša mnenja, da pozoveta cesarja na upoštevanje ustave, sicer pa posežeta po orožju. A predno je prišlo do tega, je umrl palatin Wesselényi (1667).

Na Štajerskem pa je bil tedaj upravitelj celjski vlastelin grof Ivan Erazem Tattenbach. Kot sosed se je shajal čestokrat s Petrom v Čakovcu in drugod. Pri enem teh sestankov je tožil Peter Tattenbachu, da Madjari in Hrvatje nimajo nikakega ugleda na Dunaju, pač pa da je francoski kralj njih prijatelj. Odkril mu je zavezo ter ga povabil, da naj se jim pridruži. Tattenbach je spoštoval Petra ter je vstopil v zavezo s prisego, da ne bo zaveznikov nikdar izdal in zapustil. Omeniti moramo, da so bili Tattenbachovi podložniki v velikem številu Slovenci, da sta torej s to zavezo tudi tokrat stopila v stik bratska naroda Hrvatov in Slovencev.

Tedaj pa je javil Petru Zrinskemu Ludovik XIV., ki je baš tedaj sklenil s cesarjem Leopoldom zaradi delitve španske dediščine tajno zavezo, da mu ne more pomagati ter da ga ostavlja za vedno.

Zapuščen od Francije se je obrnil Peter Zrinski do Poljske in do Benečanov, a povsod brezuspešno. V tej stiski se je odločil k zadnjemu koraku: 1669 je poslal svojega kapetana Franja Bukovačkega k sultanu, da sklene z njim ugodno pogodbo. Vodili so ga pri tem čisti nagibi; vedel je, da njegova domovina mora propasti, če se razmere ne ipremene; Turki jo bodo pomandrili in izgubljena bo za vedno svoboda njegovega naroda; bolje je torej, če se odloči med dvema za manjše zlo. Ti nagibi Petrovi se kažejo tudi iz pogodbe, ki jo je ponudil njegov poslanik sultanu: Ogrska in Hrvatska prideta pod

sultanovo pokroviteljstvo, a sultan mora čuvati ogrsko in hrvatsko svobodo. V imenu sultana naj vladajo na Ogrskem in Hrvatskem Peter Zrinski in njegovi potomci, ako pa izumre njih rod, naj si izbereta Ogrska in Hrvatska sami svojo vladarsko rodbino, ki jo mora sultan potrditi. Pri avdijenci Petrovega poslanca Bukovačkega ni bil navzoč veliki vezir Ahmed Köpröli, pač pa dva Grka kot tolmača. Sultan ni odklonil pogodbe, in s tem utisom je odšel Bukovački z njegovega dvora. Toda Ahmed Köpröli ni veroval Zrinskemu in se tudi ni hotel zaplesti v vojno s cesarjem Leopoldom. Žal da tega ni povedal Petrovemu poslaniku, temveč mu je le rekel, da bo dobil njegov gospodar odgovor potom bosenskega paše. Baš v tem pa je tičal vzrok nesreče Petrove in njegovih prijateljev, kajti Bukovački je javil svojemu gospodarju, da je njegov dogovor s sultanom uspel, Peter in njegov svak Franjo Krsto Frankopan pa sta vprizorila vstajo na Hrvatskem.

A tudi dunajski dvor je bil o početju Zrinskega in njegovih zaveznikov po raznih izdajicah obveščen. Posebno pa ga je poučil o tem avstrijski poslanik na sultanovem dvoru, ki je izvedel o podrobnostih one avdijence po omenjenih grških tolmačih. Tako se je jela tudi dunajska vlada pripravljati na protiudarec.

Kaj kmalu je Peter Zrinski spoznal, da ga Turčija vara; videl je, da je vse izgubljeno. Da bi se spravil s cesarskim dvorom, ie poslal na

Dunaj zagrebškega škofa Martina Borkovića, kmalu nato pa edinega sina Ivana Antona. A predno ga je doseglo naprošeno pomiloščenje, je udrla cesarska vojska v Medjimurje. Tedaj sta hitela Peter Zrinski in Franjo Krsto Frankopan na Dunaj, da si izprosita osebno milosti cesarjeve. Komaj pa sta došla tja, so ju zaprli in odvedli v Wiener Neustadt.

7. Smrt Petra Zrinskega in Franja Krsta Frankopana.

Po večmesečni preiskavi so postavili Petra in Franja pred nalašč v to svrho sestavljeno sodišče. Obsodili so ju na smrt zaradi veleizdaje. Obsodba za Petra Zrinskega je navajala med drugim tudi, „da je zagrešil več nego ostali, ker je hotel postati to, kar Njegovo Veličanstvo, to je neodvisni kralj hrvatski, zato je vreden, da dobi na glavo mesto krone krvnikov meč“.

29. aprila 1670 sta se pripravljala Peter Zrinski in Franjo Krsto Frankopan na smrt. Pri-sostovala sta sv. maši, potem pa pisala pismi svojim ženama. Milo je prosil Peter svojo ženo Katarino oproščenja za muke, ki jih bo morala pretrpeti radi njega. Sodniki so pripustili, da sta se svaka sešla še tisti dan, a morala sta govoriti nemški. Poslovila sta se z besedami, da se bosta našla drugi dan na onem svetu, kjer jima bo sreča večja nego na tem svetu.

Ko je napočil 30. april, so zatvorili že zgo-daj zjutraj vsa mestna vrata, na trgu pa so se

postavili oboroženi vojaki. Zrinski in Frankopan sta bila ob 6. uri pri maši ter sta molila do 8. ure. Med molitvijo se je onesvestil Peter, ker ni že tri dni nič jedel. Med tem so pripravili vse na morišču. Potem so prišli po Petra; izročil jim je pismo na ženo Katarino. Nato je vstopil vladni zastopnik Domhofer ter je proglasil, da je Zrinski in njegovo plemstvo izbrisano iz plemiške listine. Peter je vse to mirno poslušal in je prosil le milosti za svojega sina. Isto so javili tudi Frankopanu. Okoli 9. ure so ju peljali na morišče, kjer je prečital uradnik kazenskega sodišča Maksimilijan Hange obsodbo. Razlogi, ki so bili tu navedeni, so bili tudi ti-le: Zrinski je nameraval odcepiti Dalmacijo, Hrvatsko in Slavonijo ter postati tem deželam neodvisen in svoboden vladar. Za kazen mu bo krvnik odsekal desnico in glavo. Peter je vprašal, če ni došlo morebiti kako pomiloščenje. Tedaj so prinesli cesarsko pismo, datirano v Laxenburgu z dne 29. aprila, v katerem jima prizanaša cesar v toliko, da obema obsojencema ni treba odsekati desnic. Peter se je priklonil mestnemu sodniku v znak hvaležnosti.

Nato so odvedli Petra na vzvišeni prostor, ki je bil pokrit s črnim suknom. Ko Peter vidi, kako ga ljudstvo gleda z nekakim strahom, pravi k svojemu spovedniku: „Ti siromaki se bolj boje moje smrti nego jaz!“ Sam si je razgalil vrat in ko je ura odbila devet, je zamahnil krvnik, Peter pa je imel še čas izpregovoriti besede: „V tvoje roke, Gospod, polagam svojo dušo!“ Udarec je

padel, a ni odbil glave, šele drugi. Četvorica ljudi je odnesla truplo ter ga pogrnila s črnim suknom. Na duhovnikov poziv je molila okolica za pokojnikovo dušo.

Nato so dovedli Frankopana. Med čitanjem obsodbe je glasno molil in poljubljal križ. Z besedami „Jezus in Marija!“ je prejel udarec, a še nesrečnejše nego Peter, ker ga je krvnik zadel po desni rami. Frankopan je padel na tla; ko se je hotel pobrati, ga je zadel drug udarec, ki mu je odsekal glavo. Ljudstvo ni moglo več gledati tega mučenja ter se je jelo zgražati nad krvnikom.

Truplo so položili v krsti, pogrnjeni s črnim suknom ter so ji odnesli v cerkev. Pri pogrebu je bilo navzočih več tisoč ljudi.

Tako sta umrla jugoslovanska junaka Peter Zrinski in Franjo Krsto Frankopan, prvi v 50., drugi v 30. letu svoje starosti. Po pravici ju smemo prištevati med najodličnejše prvoborilce za našo ljubo Jugoslavijo; ker smo videli med zadnjo svetovno vojno sami mnogoštevilne žrtve za svobodo naše domovine, cenimo zasluge teh dveh junakov tem više.

Isti dan, kakor Peter Zrinski in Franjo Krsto Frankopan, je izgubil na Dunaju svojo glavo tudi Franjo Nádasdy, 1. decembra 1671 pa v Gradcu Erazem Tattenbach.

8. Katarina Zrinska in njeni otroci.

Žalostna je bila tudi usoda Katarine Zrinske po ločitvi od moža ob 11. uri zvečer, dne

13. malega travna 1670. leta. Že drugi dan je dospela cesarska vojska pred Čakovec. Katarina je takoj poslala poveljniku poslanike s ključi gradú. Kmalu so jele nemške čete pleniti po Medjimurju. Čez nekaj časa so odpeljali Katarino in mlado hčerko Zoro v Gradec, kjer sta živeli v veliki bedi. Vse Katarinine prošnje na cesarja niso nič pomagale. Po dolgotrajnih ugibanjih so oddali Katarino v samostan dominikank v Gradcu, hčerko Zoro pa v uršulinski samostan v Celovec. Vsi ti udarci so vplivali toliko na nekdanj tako mogočno banico, da se ji je omračil duh. A strašna bolezen je ni dolgo mučila, dne 16. listopada 1673 je umrla. Pokopali so jo v grobnici pod cerkvijo dominikank. O kčerki Zori vemo le toliko, da je umrla kot opatinja. Tudi druga hči Petra Zrinskega, Judit, je preživela zadnja svoja leta v samostanu.

Ivan Anton Zrinski, sin Petra in Katarine, je odšel 1670 po naročilu svojega očeta na Dunaj. Nič več se nista videla. Poslali so ga v Prago; kdaj in kako je izvedel o strašni smrti svojega očeta, nam ni znano. Na dunajskem dvoru so bili mnjenja, da je treba Ivana Antona poslati daleč proč od domovine, da bi ne poizkušal osvetiti svojega očeta. Vendar pa so ga slednjič pustili še dalje v Pragi ter mu podelili celo častniško službo.

Na Ogrskem je živela tedaj Ivanova starejša sestra Jelena, ki je bila poročena z že omenjenim velikašem Rákóczyjem. 1676 je umrl Je-

leni mož. Tedaj pa so se dvignili na Ogrskem nižji plemiči, ki so se zvali „kuruće“, t. j. križarje; hoteli so osvoboditi Ogrsko tujcev, t. j. Nemcev. Zoper kuruće je odšla cesarska vojska, v kateri je služil tudi Ivan Anton Zrinski. Kuruci so ga vjeli in odvedli na Erdeljsko, a poglavar kurućev, grof Mirko Tököli, ki je snubil vdovo Jeleno, ga je vzel k sebi. Pozneje se je Ivan Anton vrnil v Prago in je hotel posredovati med dunajskim dvorom in Tököljem. Pri tej priliki pa so prestrigli neko Ivanovo pismo; poslednji Zrinski je moral v ječo, osumljen je bil veleizdajstva. Vendar pa so se uverili, da je Ivan nedolžen; na cesarjevo povelje so ga zopet izpustili.

1683 je izbruhnila nova vojna s Turki; le-ti so oblegali Dunaj, cesar Leopold I. se je umaknil v Linz. Ko pa so privalile nekatere turške čete tudi v zapadni del Dolenje Avstrije, se je umaknil cesar še dalje proti zapadu. Antona Zrinskega so osumili, da je bil on voditelj Turkov, ki so prodrli proti zapadu. Vendar je to zelo neverjetno, verjetnejše pa je, da je bilo to delo tajne dvorne policije, ki ji je bilo neljubo, da je še živel sin Petra Zrinskega. Tako smemo smatrati tudi poslednjega moškega Zrinskega za mučenika. 20 let je bil v zaporu, dolgo na Tirolskem, nazadnje pa na gradu v Gradcu, kjer se mu je omračil duh. Umrl je 11. listopada 1703. Pokopali so ga v grobnici pod cerkvijo dominikancev.

Jelena, najstarejša hči Petra in Katarine, se je odlikovala po izvenredni telesni in duševni

lepoti. V bojih na Ogrskem se je izkazala pravo junakinjo, vredno vojne slave svojih pradedov. Tudi njo so preganjali cesarski, a drugi mož Tököli jo je odvedel v Malo Azijo, kjer je umrla 1703.

9. Grob Petra Zrinskega in Franja Krsta Frankopana.

Petra Zrinskega in Franja Krsta Frankopana so pokopali v cerkvi sv. Mihaela v Wiener Neustadtu. Nad grobnico so napravili sramoten napis: „V tem grobu počivata grof Peter Zrinski, ban hrvatski in markiz Franjo Frankopan, zadnji svojega rodu, ki sta, ker je vodil slepec slepca, padla oba v jamo“. Pod tem napisom je bil rabljev meč, dve mrtvaški glavi in napis: „Učite se, smrtniki, in po našem slučaju se učite, čuvati zvestobo kraljem in Bogu!“

Do 1802. leta je ostal ta grob neizpremenjen. Ko pa so tedaj izpremenili staro cerkvico v žitnico, so prenesli kosti jugoslovanskih mučenikov na pokopališče poleg Ferdinandovih vrat. Našli so okostnici drugo poleg druge, obema sta bili glavi položeni med noge, vmes pa so našli tudi več srebrnih gumbov in drugih ostankov, ki so jasno pričali, da so to zemeljski ostanki Petra in Franja. Vse so položili v grob na južni strani zvonika župne cerkve, kjer so počivale kosti do leta 1885.

Med tem pa se je tudi na Hrvatskem marsikaj izpremenilo. Hrvatje so se jeli spominjati

svojih mučenikov, zlasti na Dunaju učeča se mladina je čestokrat posečala mučeniški grob. Vedno bolj je prodirala misel, da je treba prenesti kosti Zrinskega in Frankopana v domovino, a ni še prišel čas, da bi se bile izpolnile te želje hrvatskega naroda. Ko se je 1885 porušil zvonik stare župnijske cerkve, so prenesli kosti mučenikov v mrtvašnico, kmalu nato pa so jih na višje povelje pokopali. Grobar, ki je iz mnogoštevilnih obiskov sklepal, da so te kosti posebno svete hrvatskemu narodu, si je dobro zapomnil mesto, kamor jih je položil. Natanko tam so jih tudi našli, ko so jih 1907 zopet izkopali; mestna komisija je službeno potrdila, da so to kosti Zrinskega in Frankopana, nakar so jih položili v rakev, na koje dnu je bila zemlja iz hrvatskih krajev, češ, če že mučeniki ne počivajo v domovini, počivajo vsaj na sveti zemlji svojih pradedov.

V pravo domovino pa je sprejela mučenika Zrinskega in Frankopana še-le svobodna Jugoslavija, za katero sta žrtvovala svoje življenje.

10. Prevoz kosti Zrinskega in Frankopana v domovino.

Dne 27. aprila 1919 popoldne ob štirih je dospel posebni vlak, ki je vozil zemeljske ostanke Petra Zrinskega in Franja Krsta Frankopana, v Špilje nad Mariborom, kjer ga je sprejelo prvo odposlanstvo mariborskih Slovencev. V vznešenih besedah je pozdravil dr. Rosina jugoslovanska mučenika, povdarjajoč, da se vračajo kosti Zrin-

skega in Frankopana baš v ljubo domovino, ko razni vladarji begajo po svetu kakor — ubežni kralji. Veličasten je bil sprejem posebnega vlaka s posvečenimi ostanki na mariborskem glavnem kolodvoru; nad 20.000 Slovencev in okoli 100 Hrvatov se je zbralo tu, govorili so zastopniki Hrvatov in Slovencev, med zadnjimi general Maister, ki je z golo sablo v roki prisegel, da hoče čuvati pred sovražnikom zemljo, za katero sta dala življenje Zrinski in Frankopan. Nič manj slovesen ni bil drugi dan odhod posebnega vlaka, ki se mu je pridružilo precejšnje odposlanstvo mariborskih Slovencev. Povsod na Spodnjem Štajerskem so sprejeli Slovenci, zlasti šolska mladina, posebni vlak s prepevanjem „Lepe naše domovine“. Na mnogih kolodvorih so položili na krsto mučnikov vence. Spremljevalce so zlasti ganile slike na kolodvoru v Račju, slike iz Tattenbachovega gradu. V Celju so grmeli topovi ob prihodu vlaka v pozdrav — kakor prejšnji dan v Mariboru.

Ko je došel vlak popoldne ob štirih na državni kolodvor v Zagrebu, so dvignili krsto in jo nesli slovesno na trg pred kolodvorom, kjer je govoril hrvatskima mučenikoma pozdrav zagrebški župan dr. Srkulj. V višini so krožili zrakoplovci, pevski zbor pa je zapel vse tri himne troedinega naroda: „Naprej“, „Lepa naša domovina“ in „Bože pravde“.

Polagoma se je uredilo mnogobrojno občinstvo v sprevod, ki je segal od državnega kolodvora

do Akademije. Tu je govoril predsednik Akademije Vladimir Mažuranić. Nato so položili Zrinskega in Frankopana vrh stopnic pod baldahin, ki je bil ves v cvetju. Akademiki, mornarji in Sokoli so nastopili stražo od krste do vhoda v Akademijo.

Drugi dan, torek 29. aprila, je bil določen za to, da je zagrebško občinstvo hodilo izkazovat zadnjo čast jugoslovanskima mučenikoma. Mimo krste je šlo ta dan okoli sto tisoč ljudi. Ta dan pa so prihajala v Zagreb tudi odposlanstva iz drugih držav.

Ko je napočil 30. april, dan obglavljenja, je vrelo občinstvo z vseh zagrebških ulic že na vse zgodaj pred Akademijo na trg „Zrinjevac“. Prinesli so krsto pred Akademijo ter jo postavili na podstavek na cesti. Cerkvene obrede je opravil zagrebški nadškof dr. Bauer ob veliki asistenci. Nato je govoril minister Marinković, obdan od odličnih gostov, med njimi vojvoda Mišić, ki je zastopal kralja in regenta, od francoskih, angleških in amerikalanskih častnikov, ministrov ter drugih dostojanstvenikov. Za ministrom Marinkovićem sta govorila ban in predsednik češke poslanske zbornice, nakar se je pričel slavnostni sprevod. Mimo krste je defiliralo najprej vojaštvo, nato so igrali Sokoli fanfare, potem so sledile sokolske vrste ter razna druga moška in ženska društva. Vse je izkazovalo z vskliki zadnjo čast Zrinskemu in Frankopanu. Nato so sledile hrvatske in slovenske žene v narodnih nošah, tem

pa duhovščina, na čelu ji zagrebški nadškof; zdaj šele so dvignili krsto, za katero sta korakala s črnim suknom pregrnjena žalobna konja. Tema je sledila dolga vrsta dostojanstvenikov in odposlanstva, med temi Slovenci, Čehi, Poljaki, Francozi, Angleži in Amerikanci. Sprevod se je vil po ulicah do stolne cerkve. Po vseh ulicah je stalo ljudstvo v špalirju, okna pa so bila okrašena s preprogami in s cvetjem. V triumfu, kakoršnega še ni videl Zagreb, je došel pepel Zrinskega in Frankopana pred stolno cerkev. Velikanski utis so napravila med ljudstvom zlasti odposlanstva po Italijanih zasedenih jugoslovanskih krajev. Marsikomu je zasolzelo oko ob tej veličastni manifestaciji še ne odrešenih krajev naše domovine.

Pred stolno cerkvijo je govoril ob krsti med drugimi tudi imenom Slovencev dr. Ilešič krasen in globoko zamišljen govor. V cerkvi je opravil molitve zagrebški nadškof v latinskem, uniatski škof pa v staroslovenskem jeziku, nakar so položili krsto v nadbiskupsko grobnico v cerkvi.

Tako je počastila Jugoslavija svoja mučenika Petra Zrinskega in Franjo Krsta Frankopana 248 let po njiju obglavljenju.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIČNICA

00000465013

